

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LIX (1)

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LIX (1)

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LIX
No. 1

Editor in chief:
Dragana Radojičić

International editorial board:
Radost Ivanova, Elephterios Alexakis, Peter Slavkovsky,
Gabriela Kilianova, Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova
Karl Kaser

Editorial board:
Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Ljiljana Gavrilović,
Aleksandra Pavićević, Lada Stevanović, Ildiko Erdei

The reviewers:
Vojislav Stanovčić, Milena Benovska, Biljana Sikimić, Marina Simić, Miroslava
Malešević, Mladena Prelić, Ivana Bašić, Dragana Rusalić, Valentina Pitulić, Sreten
Petrović, Fernando Diego Del Vecchio

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić, at
meeting of the Department of Social Sciences SASA, October 2011.

BELGRADE 2011

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
LIX
свеска 1

Главни и одговорни уредник:
Драгана Радојичић

Међународни уређивачки одбор:

Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Петер Славковски, Габриела Килианова,
Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина Мартинова,
Карл Касер

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Љиљана Гавриловић,
Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи

Рецензентски тим:

Војислав Становчић, Милена Беновска, Биљана Сикимић, Марина Симић,
Мирослава Малешевић, Младена Прелић, Ивана Башић, Драгана Русалић,
Валентина Питулић, Сретен Петровић, Фернандо Диего Дел Векио

Секретар уредништва:
Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној октобра 2011.
године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2011.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент:
академик Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Превод на енглески:
Јелена Чворовић
Маша Матијашевић
Љиљана Обренић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете и науке Републике Србије

Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у:
DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Српски цитатни индекс);
Ulrich's Periodicals Directory.
The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open Access
Journals); SCIndeks (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Годишње

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS. SR-ID 15882242

Садржај Summary

Александра Павићевић, <i>Жива дела мртвих тела. Смрт и религија нације у Србији 19. века</i>	7
Aleksandra Pavicevic, <i>Living Acts of Dead Bodies. Death and Religion of the Nation in Serbia in 19th Century</i>	18
Мирјана Павловић, <i>Концептуализација, стратегије и реализација етничког/националног идентитета у историјском дискурсу</i>	29
Mirjana Pavlović, <i>Conceptualization, Strategies and Realization of National Ethnic/Identity in Historical Discourse</i>	39
Милеса Стефановић-Бановић, <i>Питање реформе црквеног календара: информисаност и ставови грађана Србије</i>	49
Milesa Stefanovic-Banovic, <i>The Issue of Reform of the Church Calendar: the Level of Information and Positions of Citizens of Serbia</i>	60
Ђурђина Шијаковић, <i>Обликовање бола: античка грчка тужбалица и њен терапеутски аспект</i>	71
Đurđina Šijaković, <i>Shaping the Pain: Ancient Greek Lament and its Therapeutic Aspect</i>	84
Гордана Благојевић, <i>Кинези баптисти: пример двоструке мањине у Србији данас</i>	97
Gordana Blagojević, <i>The Chinese Baptists: an Example of a Twofold Minority in Serbia Today</i>	106
Chiara Bonfiglioli, <i>Former East, Former West: Post-Socialist Nostalgia and Feminist Genealogies in Today's Europe</i>	115
Кјара Бонфиљоли, <i>Бивши Исток, бивши Запад: (пост)социјалистичка носталгија и феминистичке генеалогije у данашњој Европи</i>	127
Fernando Diego Del Vecchio, <i>Development of Management Skills for Professional Dessigners: an Answer to the Present Professional Crisis</i>	129
Фернандо Диего Дел Векио, <i>Унапређивање вештина менаџерства за професионалне дизајнере: одговор на актуелну кризу у професији</i>	140
Бранислав Пантовић, <i>Препознатљивост као добробит у глобализацији</i>	143
Branislav Pantović, <i>Recognition as Welfare in Globalization</i>	155

Библиографија
Bibliography

- Биљана Миленковић Вуковић, Сунчица Глишић, Јасна Чанковић,
Библиографија радова о традиционалној култури и фолклору у
Гласнику Етнографског института САНУ – 50 књига 165

Научна критика и полемика
Discussion and Polemics

- Maria Hnaraki, *Serbian Dance Tradition* 239
- Ана Ђорђевић, Весна Трифуновић, *Изазови визуелне антропологије:*
историја Балкана у сликама 240
- Јелена Павличић, *Пластичне деведесете* 242
- Ljiljana Gavrilović, *Roast Chicken and Other Gypsy Stories* by Jelena
Čvorović 245

Милеса Стефановић-Бановић

Етнографски институт САНУ, Београд
kimia@eunet.rs

Питање реформе црквеног календара: информисаност и ставови грађана Србије¹

Питање календара који користи Српска православна црква, иако се поставља више од једног века, и даље је подједнако актуелно као и при првим покушајима његове реформе. У полемикама на ову тему, црквени календар се често повезује са верским, односно националним идентитетом и традицијом.

Циљ рада је да се испита да ли и на који начин грађани Србије размишљају о овом питању, и са којим аргументима наступају најангажованије присталице, односно противници реформе календара. Утицај знања и информисаности на став о овој теми једно је од важних питања на која овај рад покушава да да одговор.

Кључне речи:

реформа црквеног календара, јулијански календар, грегоријански календар, знање и информисаност

Увод

Питање календара који користи Српска православна црква, иако се поставља више од једног века, и даље је подједнако актуелно као и при првим покушајима његове реформе. У релативно честим полемикама на ову тему, главни аргументи противника ревизије односе се на очување верског и националног идентитета кроз традицију, чији је календар саставни део. Неки од њих позивају се и на црквене догмате, а чују се чак и гласови оних који говоре у прилог веће тачности јулијанског календара у односу на грегоријански (Карелин 2005).

Иако гласни, није извесно колико су ови ставови широко прихваћени у друштву. Посебно је занимљиво испитати да ли и на који начин грађани Србије данас размишљају о овом питању, и са којим аргументима наступају

---

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту бр. 177028: *Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност*, који у целини финансира Министарство просвете и науке РС.

најангажованије присталице, односно противници реформе календара, као и колики и какав утицај на став о овој теми имају знање и информисаност.²

Историјски преглед календарског питања

Јулијански календар ступио је на снагу 1. јануара 45. године п.н.е, указом Јулија Цезара. Настао је реформом старог римског календара, у којем дужина године није била фиксна, већ је, ради усаглашавања са сунчевом годином,³ *веће* на челу са *pontifex maximus*-ом одређивало трајање интеркалационог месеца.⁴ Овакав начин одређивања дужине године био је подложен злоупотребама, нпр. ради раније или касније наплате пореза и сл. (*Old style calendar*, Wikipedia 2011).

Реформа календара поверена је астроному Сосигену Александријском.⁵ Према тада доступним подацима, дужина соларне године била је 365,25 дана, због чега је свака четврта година проглашена за преступну и додат јој је један дан. Година је подељена на 12 месеци и почињала је 1. јануара, када је по традицији заседао римски Сенат.

Хришћанска црква никада није имала потребе да ствара сопствени календар, већ је увек користила календар локалне заједнице (Јанковић 2007). Тако је, природно, први календар у црквеној употреби био јулијански.

Према данашњим прорачунима, јулијанска година траје 11 минута и 13,92 секунди дуже од соларне, због чега је на сваких 128 година јулијанска за по један дан дужа од соларне (*Year*, Wikipedia 2011). Ова разлика примећена је још у првим вековима, приликом израде таблица за одређивање датума

---

² Истраживање је вршено путем анкете, тј. упитника, као и анализом медија и интернет форума. У овом тексту ће због ограниченог простора бити презентован само део резултата до којих смо дошли на основу анкете.

³ Сунчева година је време за које Земља начини један циклус у ротацији око Сунца. У зависности од референтног тела у односу на које се одређује Земљин положај у односу на Сунце, сунчева година може бити тропска, сидеричка, аномалистичка, итд. У овом раду ће се под сунчевом годином сматрати тропска сунчева година, осим на местима где је то посебно наглашено. О сунчевој години видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Year#_Sidereal.2C_tropical.2C_and_anomalistic_years.

⁴ Интеркалациони месец присутан је у лунисоларним календарима, код којих се трајање месеца одређује према месечевим менама, а дужина године – према Сунцу. Како соларна година не садржи цео број месечевих циклуса, појединим годинама додаје се интеркалациони месец, што за циљ има да се надокнади разлика између сунчеве и месечеве године. Видети: <http://en.wikipedia.org/wiki/Intercalation>.

⁵ Сосиген Александријски, први век п.н.е., математичар и астроном. О њему се мало зна, а као творца јулијанског календара наводи га Плиније Старији у својој енциклопедији *Naturalis Historia*. Видети: http://en.wikipedia.org/wiki/Sosigenes_of_Alexandria.

Ускрса. После бројних покушаја реформе, Католичка црква усвојила је 24. фебруара 1582. нови календар, указом папе Гргура XIII.⁶

Питање ревизије календара

Грегоријански календар је одмах прихваћен у већини католичких земаља. Протестантске земље га, уз велике отпоре, прихватају у наредна два века (Радић 2011). Православно становништво је, посебно у подручјима експанзионистичке политике Католичке цркве, сваку различитост доживљавало као начин очувања идентитета, па се и задржавање јулијанског календара сматрало битним елементом самосвојности (Слијепчевић 1966, 155–158). Ипак, несумњива непрецизност јулијанског календара оставила је отвореним питање његове ревизије. Ово питање било је и једна од главних тема на Конгресу православних цркава, одржаном у Цариграду у мају 1923, на позив Васељенске патријаршије. Предлог професора Милутина Миланковића, члана српске делегације, добио је том приликом апсолутну подршку. Миланковићев предлог предвиђао је увођење новог правила за одређивање преступних година,⁷ којим би се разлика у односу на соларну годину смањила на само две секунде. У овом случају одступање би износило свега један дан на сваких 43 200 година. Овај предлог, међутим, никада није заживео у пракси.

Архијерејски синод Српске православне цркве је на заседању одржаном исте године (1923) начелно прихватио Миланковићев предлог, али уз одлагање његове примене док се о томе не усагласе све православне цркве. Како до тога није дошло, на снази је остао јулијански календар.

Грчка православна црква је на Сабору у децембру 1923. године усвојила грегоријански календар за непокретне празнике, али је за покретне задржала јулијански. Овако брз развој догађаја довео је до одвајања дела епископа, свештенства и верника, и до оснивања заједнице „Православних хришћана“, која је Грчку православно цркву прогласила „отпадницом од православља“ (Павле 1998). На последњој конференцији која се бавила овим питањем, одржаној 1982. у Шамбезију у Швајцарској, Руска, Јерусалимска и Српска православна црква саопшtile су да не могу да приступе ревизији календара због страха од могућег раскола (Радић 2011).

---

⁶ У том тренутку, разлика између јулијанске и соларне године износила је десет дана, што је у оквиру новог календара компензовано тако што је после 4. октобра 1582. наступио 15. октобар. Коригован је начин одређивања преступних година: године којима се завршавају векови су просте, осим ако нису дељиве са 400. Тако, године 1700, 1800. и 1900. биле су просте по грегоријанском, а преступне по јулијанском календару, па разлика између ова два календара данас износи 13 дана. Од 2100. године та ће се разлика повећати на 14 дана.

⁷ Преступне године на крају века биле би само оне које подељене са 9 дају остатак 2 или 6.

Аргументи противника ревизије

До сада наведене астрономске чињенице несумњиво говоре у прилог ревизији календара са аспекта математичких прорачуна. У овом поглављу биће пак приказани неки од аргумената противника реформе.

Након Сабора у Цариграду 1923 реаговао је, између осталих, и руски патријарх Тихон, износећи разлоге како против легитимности Сабора тако и против усвојене ревизије јулијанског календара (Тихон 2006). У својој изјави совјетском Централном извршном комитету 1924, он наводи аргументе који се и данас могу сматрати једнако актуелним. Иако је сматрао да ревизија календара није у супротности са учењима цркве, те да би верницима донела многе погодности, руски патријарх је упозорио да постоји неколико битних разлога због којих реформу ипак не би требало спровести. Као главне разлоге он наводи нарушавање јединства православних цркава, страх од раскола, попут оног који се догодио у Грчкој, осећај наметнутости од стране грађанских власти и отпор неприпремљених верника, због тога што би се „услед слабе упућености народа у каноне и догмате, реформа календара доживела управо као напад на верски идентитет“.

Међу противницима реформе календара, од савремених извора често је цитиран грузијски духовник, архимандрит Рафаил Карелин. Кроз ставове које он заступа стиче се увид у померање тежишта аргумената против реформе из друштвено-културолошке у теолошку сферу.

Међу аргументима из области друштвених феномена, Карелин запажа да и друге религије користе календаре који су неусклађени са астрономском годином, и да то не ствара никакве проблеме у богослужењима, већ се сматра неодвојивим делом традиције: „јевреји и муслимани се служе лунарним календарима, а у Јапану се користе паралелно традиционални царски и савремени календар“ (Карелин 2004). Истичући релативност људског поимања времена, он сматра да календар нема само математичку, него и филозофску и религиозну димензију. Као аргумент „веће тачности јулијанског у односу на грегоријанским календар“, он наводи чињеницу да трајање јулијанске године представља вредност која је између трајања тропске и сидеричке,⁸ и у томе види равнотежу између „земаљског и космичког времена“. Такође, упозорава да ни један календар не може бити апсолутно астрономски тачан, те да ће Црква, уколико крене путем ревизионизма, морати стално да „ломи и деформише устав и форме свог богослужења“ (Карелин 2005). Важно је напоменути да чак ни овај извор не наводи

---

⁸ Тропска година је временски период који протекне између два проласка Сунца кроз исту замишљену тачку на небу, и износи 365 дана, 5 сати, 48 минута и 46 секунди. Сидеричка година одређена је проласком Сунца кроз исту тачку у односу на удаљене звезде и дужа је од тропске за 20 минута и 26 секунди. Јулијанска година траје 365 дана и 6 сати, због чега је од тропске дужа за око 11 минута, а од сидеричке краћа за око 9 минута. Видети: <http://static.astronomija.co.rs/kalendar/knjiga/godina.htm>

мишљење које је присутно код појединих испитаника да је јулијански календар „освештан“ и да чини део црквених догмата и предања.

Истраживање и профил испитаника

Анкетом која је спроведена у циљу да се добије слика о томе како грађани Србије данас размишљају о овом питању обухваћено је 67 испитаника.

Старосна, образовна и професионална структура анкетираних била је разноврсна. Информатори су били људи различитих занимања и образовања, рођени између 1955. и 1990. године. Одговори су показали да ни годиште, ни профил, ни степен стручне спреме немају утицаја на ставове испитаника. Због тога, ови подаци нису посебно издвајани током анализе анкете, осим у случајевима где је то било карактеристично. Резултати такође показују да ни однос појединаца према вери, Цркви и идентитету није увек пресудан за формирање става. Може се рећи да је став о ревизији календара најчешће индивидуална ствар, али да пре свега зависи од информисаности, односно неинформисаности појединца.

Испитаници су током анализе анкете подељени у три групе, на основу тога да ли су религиозни и колико често иду у цркву. Међу *традиционалне вернике* сврстани су непрактикујући верници, они који у цркву иду само за велике празнике, ретко или никад, али се изјашњавају као православни (њих 21). *Практикујући верници* (њих 24) су они који више пута месечно или редовно иду у цркву. Ову групу чини троје католика и 21 православни, међу којима 12 испитаника са формалним теолошким образовањем. У трећу групу сврстани су *нерелигиозни* – они који су одговорили да нису религиозни, њих 10. Занимљиво је да се четворо од њих истовремено декларишу као православни, а један као хришћанин.

Да бисмо сазнали какав значај световни/црквени календар празника има у животу испитаника, постављено је некиолико питања која се тичу односа њиховог (а)религијског идентитета и битних датума годишњег празничног циклуса. Занимљиво је да је на питање који је за њих најважнији празник, за разлику од практикујућих верника који су сви навели Ускрс/Васкрс, међу традиционалним верницима било и оних (10) који не сврставају Васкрс међу најзначајније празнике. Њих седам је одговорило да им је најважнија слава. Нерелигиозни испитаници навели су Ускрс само у једном случају, Божић у четири а остали одговори били су: „ниједан“, „свеједно“ и „годишњи одмор“.

На питање који је државни, а који црквени календар, традиционални верници су, сви осим једног, одговорили тачно, али је и у том случају вероватно реч о пермутацији, што се види из одговора овог испитаника на остала питања. Практикујући верници такође су готово сви тачно одговорили (21 од 24). На ово питање занимљив је одговор: „13. јануара ушли смо у 7520. годину“, а један испитаник сматра да Црква користи Миланковићев календар.

Нерелигиозни испитаници углавном су дали тачне одговоре на ово питање (осам тачних, два нетачна).

На питање *да ли знате која је разлика између јулијанског и грегоријанског календара* пет традиционалних верника знало је за тачан одговор – разлику од 13 дана. Други наводе разлику од 14 дана, али и различите додатне детаље, као што су „разлика у односу према сунцу и звездама“, „растућа разлика“, „број преступних година у једном веку“. Један од одговора је и „грегоријански је проклет“. Половина активних верника одговорила је тачно, док су остали одговорили са „да“, без образложења, што се такође не може подвести под тачан одговор. Један испитаник сматра да је разлика „небитна“. Сви образовани теолози знали су тачан одговор, а тачно је одговорио и велики број нерелигиозних испитаника (осам).

Питање у вези са тим *који је календар је тачнији* наменски је помало непрецизно формулисано, да би се испитаницима оставила могућност да искажу свој став о томе шта подразумевају под тачношћу. Око половине традиционалних верника (11) изјаснило се за грегоријански. Већина активних (17) определила се за грегоријански или Миланковићев. Слично се изјаснило и нешто мање од половине нерелигиозних (4), што све говори у прилог чињеници да се под тачношћу углавном подразумева астрономска прецизност. Међу онима који тачнијим сматрају јулијански календар налази се и неколико њих који су дали и допунски коментар: „јулијански је духовно тачнији“, „тачност није битна“, и „време је релативно“. Десет испитаника није знало или није дало одговор на ово питање. Занимљив је став једног теолога: „Који је тачнији математички – не знам, верски – нема разлике“.

Мишљења испитаника су подељена око питања да ли би Црква требало да изврши ревизију календара, и то прилично равномерно. Присталице промене календара међу традиционалним верницима (8) углавном не наводе разлоге за реформу, или сматрају да би календар требало мењати само у договору са другим православним црквама, због могућег раскола. Практикујући верници (њих 14) наводе конкретније разлоге: „Црква треба да прати време и заједницу у којој живи“, „решавање проблема литургијског времена“, „прослављање празника истовремено са другим хришћанима“, „озваничавање фактичке употребе грегоријанског календара“, „олакшавање живота верницима у дијаспори“. Присталице реформе најбројније су међу теолозима (9 од 12), који као највећу препреку виде неподобан тренутак услед неприпремљености и неинформисаности већине верника.

Традиционални верници који су против реформе (11), на прво место стављају губитак дела идентитета Цркве и њене традиције: „прекидање духовне везе са Св. Савом и одступање од истине православља“, „папски календар“. Ставови противника реформе међу практикујућим верницима (16) углавном су умерени, али има и екстремнијих, заснованих на често погрешним или искривљеним „теолошким“ тезама: „треба поштовати библијске одреднице“, „јулијански календар је једини благословен“, „црква је

осудила грегоријански календар“, и слично. Приметно је да противници реформе своје аргументе износе конкретније и ангажованије.

Међу нерелигиозним испитаницима, њих четворо је за реформу, троје су против, а троје су изјавили да су незаинтересовани за ово питање. Као разлози за реформу наводе се „усклађивање са светом“, олакшавање живота у дијаспори, а један испитаник наводи да „не можемо остати у оковима средњег века“.

Занимљиво је да постоји незанемарљив број испитаника који нису ни за реформу ни против ње (9). Код ове групе присутно је рационално сагледавање разлога за реформу, са једне стране, и личне симпатије за различитост традиционалног (јулијанског) календара са друге стране: „Нисам сигурна; са једне стране је практичније, са друге ми се свиђа различитост“.

Као календар који би требало прихватити, уколико би дошло до реформе, подједнако често се наводе грегоријански (15) и Миланковићев (13). Мањи број испитаника (6) прихватио би одлуку Сабора Српске православне цркве, каква год она била, а сличан је број оних који ту одлуку не би прихватили (5), на пример; „Не бих ишао у храмове који би служили по новом календару“.

Питање Ускрса

До Првог васељенског сабора⁹ није постојало строго правило за рачунање датума Ускрса. Хришћани су датум Васкрса одређивали према јеврејској Пасхи, али датум Пасхе није у свим јеврејским заједницама био јединствен. Поред тога, ни код самих хришћана није постојала сагласност ког дана у односу на Пасху треба славити празник васкрсења.¹⁰ Тако се дешавало да различите хришћанске заједнице свој највећи празник не славе истога дана.

Ово питање било је једна од основних тема на Првом васељенском сабору, где је донета одлука да се Васкрс слави у прву недељу¹¹ после пуног месеца који падне на дан пролећне равнодневице или после ње (Павле 1998, 146). Такође, одлучено је да би хришћанско рачунање Васкрса требало одвојити од јеврејског календара. У циљу јединственог прослављања овог празника у свим црквама, прорачун датума Христовог васкресења поверен је Александријској патријаришији, као оној која је имала најбољу опсерваторију и астрономе. Важно је напоменути да одлуке Првог васељенског сабора не

---

⁹ Први васељенски сабор, одржан у Nikeји (Мала Азија) 325. године. Видети нпр у (Поповић 2002).

¹⁰ У првим вековима, малоазијски хришћани славили су Ускрс 14. дана јеврејског месеца нисана, када је, по предању, Христос разапет. Хришћани ван Мале Азије славили су Ускрс у прву недељу након јеврејске Пасхе. На Првом васељенском сабору донета је одлука да се Ускрс слави недељом, а обичај да се Ускрс слави 14. нисана, *квартодециманализам* (лат. *quarta decima* = четрнаест), одбачен је и осуђен (Мирковић 1961, 178–179).

¹¹ Мисли се на недељу као дан.

везују датум рачунања Ускрса ни за један календар, већ за астрономске појаве – равнодневицу и пун месец (Павле 1998, 147–148).

Пасхалне таблице Александријске патријаршије допуњаване су више пута, да би у 6. веку римски монах Дионисије Мали, допунивши постојећи александријски Велики индиктион, формирао „вечну пасхалију“, која је предвиђала циклично понављање датума Васкрса у периодима од 532 године. Дакле, везивање Ускрса за јулијански календар потиче од пасхалних таблица, насталих из практичне потребе, а не са Првог васељенског сабора, како се често погрешно мисли.¹²

Историјске чињенице сведоче о томе да одређивање датума Ускрса нема директне везе са календаром, већ са усвојеном пасхалијом. Судећи према резултатима анкете, ово је углавном непознато испитаницима без теолошког образовања, или су им познати само одређени аспекти који се, свесно или несвесно, интерпретирају у погрешном контексту. Делимичну обавештеност илуструју карактеристични одговори на питање шта би се десило са датумом прослављања Васкрса у случају ревизије календара: „Ускрс би понекад пао на други датум“, „померио би се за две недеље“, „не би било промена, јер је празник покретан“, „сви хришћани би славили Ускрс у исто време“, „ремети се правило Васељенских сабора“.

Као што је већ речено, богослужбени календар Православне цркве део је њених правила (канона), али не и њених учења (догми). Изузимајући теологе, свега два испитаника знала су да је то ствар „договора између цркава“, док је највећи број оних који наводе да је календар „догма усвојена на Првом васељенском сабору“. Наводе се и веома разноврсни одговори на питање зашто Православна црква користи јулијански календар: „из практичних разлога“, „сматра га прецизнијим“, „робује се прошлости“, „јер су га користили Јевреји“, „јер је из времена Исуса Христа“, „усвојен Духом Светим преко Светих Отаца на Васељенским саборима“, „једини благословени“. Међу нерелигиозним испитаницима углавном нема интересовања за ово питање, али јављају се и одговори: „због догме“, „одржање коренског хришћанства“.

Последице евентуалне реформе календара

Мишљења испитаника прилично су равномерно подељена око тога колики би значај имало евентуално спровођење реформе црквеног календара

---

¹² Нетачност јулијанског календара довела је временом до тога да календарска пролећна равнодневица „жури“ у односу на астрономску. У 16. веку је ово одступање износило 10 дана. Доношењем буле *Inter gravissimas*, папе Гргура XIII, коригована је ова грешка. Такође, у тачки 10, у настојању да се датум Ускрса што тачније одређује, наводи се да ће се за прорачун овог датума користити нове таблице. Ове таблице дозволиле су да у неким годинама Ускрс падне пре јеврејске Пасхе, што је православним црквама било неприхватљиво, и постало је основна тачка разилажења Католичке и Православне цркве по питању датума Ускрса.

на свакодневни живот у Србији и на лични живот испитаника. Они који сматрају да би значај био велики (15), углавном наводе негативне последице реформе, било да су њене присталице или противници: „дошло би до раскола“, „зилоти би искористили реформу да нахушкају народ против цркве“, „подељеност у СПЦ по овом питању“, незадовољство због мењања традиционалних датума празновања, слабљење националне заједнице, губитак идентитета, тешко привикавање, „озваничило би се слављење Дана заљубљених, Нове године са Деда Мразом, и низ католичких и других утицаја“, „издаја наше свете вере“. Четрнаест испитаника сматра да би реформа имала умерен или мали значај, док њих 18 верује да она не би имала утицаја. Са друге стране, када се наводе позитивне последице, сматра се да би оне биле од малог или умереног значаја у животу појединаца и заједнице: краћа сезона зимских празника, мање нерадних дана, „туризам“.

Занимљива су три одговора којима испитаници указују на мањак верске едукације у друштву. Наводи се да би значај реформе био у следећем: „едукација верника у погледу питања календара, као и уопште усмеравање на дијалог хришћана“, „велики, јер је народ беспослен и верски невоспитан“, и „религиозност у Србији је сувише површна да би реформа имала значај“.

Календарска реформа у Грчкој православној цркви, услед историјске и географске блискости са Српском православном црквом, могла би пружити неке представе о друштвеним феноменима којима би се одликовала евентуална ревизија календара у Српској православној цркви. На питање о ставу према ревизији календара у Грчкој и другим православним земљама, највећи број испитаника (20) није дао одговор или нема став. Четрнаест одговора тицало се раскола који је настао као директна последица реформе календара. Занимљива је разноврсност одговора, који се крећу од прости констатације раскола (њих 11), преко његове негативне квалификације (12): „брука, то себи не би смели да дозволимо“, „не знају шта хоће, јер Ускрс славе по јулијанском, а остале празнике по новом календару“, „непотребно дизање прашине и одвајање групица од цркве“, до оних који реформу у Грчкој виде као позитивну, без лоших последица (15): „не мислим да је Грчка црква јеретичка због прихавања новог календара“, „неко је то урадио на време“, „усклађена личност грађанина и хришћанина“. Седморо испитаника сматра да је то унутрашња ствар Грчке цркве, и да нема везе са Српском православном црквом: „треба поштовати њихову одлуку“, „не треба се угледати на друге, већ видети шта је добро за нас“.

Утицаји на став о ревизији календара

Највећи број испитаника (22) одговорио је да су свој став по питању ревизије календара изградили без конкретних утицаја, а тек троје наводи утицај медија и личну информисаност. Занимљиво је да нико од анкетираних није навео утицај неког од великодостојника Српске православне цркве или неког другог верског ауторитета. Овакав резултат може се довести у везу са прилично јединственим одговором свих испитаника о непостојању

јединственог става саме Српске православне цркве по овом питању али и по многим другим питањима.

Као остали елементи који су утицали на формирање става о календару наводе се они који су везани за цркву („ћутање цркве“, „СПЦ“, „лош однос међу хришћанима због питања календара“, „лично схватање суштине цркве“), „лични осећај“, традицију („очување традиције“, „светоотачко предање“), образовање и информисање, те практичне разлоге („прагматичност“, „двоструко слављење“), „свашта по мало“, а ту је и интересантан одговор: „ништа разумно не би могло да утиче на моје мишљење“.

Закључак

Истраживање је показало да код већине испитаника постоји одређено интересовање за питање реформе календара Српске православне цркве.

Међу присталицама има и религиозних и нерелигиозних испитаника, који у ревизији календара виде корак ка усаглашавању са грађанском свакодневицом, и/или ка обнављању јединства свих хришћана.

Нешто више од половине анкетираних грађана није за реформу, уз различите аргументе који се могу сврстати у две групе. Једна група већином традиционалних верника, али и нерелигиозних испитаника, осуђује сваки покушај ревизије, па и саму расправу по овом питању, као извор потенцијалног слабљења верског и/или националног идентитета. Друга група, коју чине претежно активни верници, сматра да календарском питању не треба придавати превелики значај, али да и поред астрономске непрецизности јулијанског календара, друштвени тренутак није погодан за реформу, јер би она могла довести до подела. Многи од њих, иако су свесни недостатака традиционалног црквеног календара, сматрају да не треба инсистирати на његовој промени, а као разлоге наводе и личне симпатије, и осећај посебности који имају, и друге религије које користе одвојене календаре. Најевидентнији резултат истраживања је чињеница да је код већине испитаника присутна недовољна информисаност о овом питању, што погодује различитим злоупотребима и манипулацијама – како у самој Цркви тако и ван ње.

Иако чињенице говоре да не постоје догматске препреке за реформу календара, тренутно расположење већине грађана по овом питању не погодује таквом кораку. Евидентно је да ово питање није нешто што се мора ургентно решавати, али и да би пре сваке врсте разматрања реформе календара било неопходно системско образовање и информисање, како би се избегле могуће злоупотребе и поделе у друштву.

Библиографија

Драговић, Драго. 2002. „Календар кроз историју.“ *Астрономија*, <http://static.astronomija.co.rs/kalendar/knjiga/godina.htm>

- Јанковић, Драгомир. 2007. „Литургијска функција црквеног календара“, мастер рад. Београд: Православни богословски факултет СПЦ.
- Карелин, архимандрит Рафаил. 2004. „Око календара.“ *Светосавље*, <http://www.svetosavlje.org/listarhiva/Home.aspx/Topic?topicId=783>.
- Карелин, архимандрит Рафаил. 2005. „О црквеном календаре.“ *Официјални сајт архимандрита Рафаила Карелина*, <http://karelin-r.ru/stories/8/1.html>
- Мирковић, Лазар. 1961. *Хеортологија*, 178–179. Београд.
- Old style calendar*, Wikipedia 2011: више аутора.
http://en.wikipedia.org/wiki/Old_style_calendar
- Павле, патријарх српски. 1998. „Став Српске православне цркве о старом и новом календару“ у *Да нам буду јаснија нека питања наше вере*, 139–158. Београд.
- Поповић, Радомир. 2002. „Васељенски сабори: одабрана документа.“ Београд.
- Радић, Радмила. 2011. „Календарско питање.“ *Пешчаник*, <http://www.pescanik.net/content/view/6210/178/>
- Слијепчевић, Ђоко. 1966. *Историја Српске православне цркве II: од почетка XIX века до краја Другог светског рата*. Минхен.
- Sosigenes of Alexandria*. Wikipedia 2011: више аутора.
http://en.wikipedia.org/wiki/Sosigenes_of_Alexandria
- Тихон, патријарх руски. 2006. „Био би то тежак грех.“ у *Црква и време*, Владимир Димитријевић, 160-167. Хиландар.
- Year*, Wikipedia 2011: више аутора.
http://en.wikipedia.org/wiki/Year#Sidereal.2C_tropical.2C_and_anomalistic_years

Milesa Stefanovic-Banovic

Institute of Ethnography SASA, Belgrade
kimia@eunet.rs

The Issue of Reform of the Church Calendar: the Level of Information and Positions of Citizens of Serbia¹

Even though the issue of the Calendar used by the Serbian Orthodox Church has been discussed for more than one century, it is still equally as current as in the time of the first attempts aimed at its reform. In the discussions on this topic, the Church Calendar is frequently connected to the religious, i.e. national identity and traditions.

This paper is aimed at exploring whether and how citizens of Serbia consider this issue and which arguments are employed by the most fervent supporters of the Calendar, or the opponents of its reform. It aims at providing answers to a range of issues, among which the impact of knowledge and level of information relating to positions about this topic has the central position.

Key words:

reform of the
Church calendar,
Julian Calendar,
Gregorian Calendar,
knowledge and
level of information

Introduction

Even though the issue of the Calendar used by the Serbian Orthodox Church has been discussed for more than one century, it is still equally as current as in the first attempts aimed at its reform. In relatively frequent discussions on this topic, the main arguments of the opponents of its revision include preservation of national and religious identity through tradition, the Calendar being an integral part thereof. Some of them revoke Church dogmatists; there are even voices in favour of greater accuracy of Julian Calendar as opposed to Gregorian Calendar (Карелин 2005).

---

¹ The paper is the result of research on project No. 177028 financed entirely by Serbian Ministry of Education and Science.

Even though vociferous, the extent to which these positions are generally accepted in the society is not known. It is especially interesting to investigate whether and how citizens of Serbia consider this issue nowadays, and what arguments are employed by the most fervent supporters of the Calendar, or opponents of its reform, as well as what kind and what extent of impact knowledge and information have on this topic.²

Historic Overview of the Calendar-Related Issue

Julian Calendar came into force on 1 January 45 BC, by a decree passed by Julius Cesar. It was created through the reform of the old Roman calendar, in which the period of one year was not fixed; instead, in order to provide for harmony with a solar year,³ a *council* headed by *pontifex maximus* determined the duration of the intercalation month.⁴ Such a manner of determination of the duration of the year was susceptible to abuse, for instance, for the purpose of earlier or later tax collection, etc. (*Old style calendar*, Wikipedia 2011)

Astronomer Sosigenes was commissioned to write the reform of the Calendar of Alexandria.⁵ According to the then available data, the duration of the solar year was 365.25 days, which is why every fourth year was proclaimed a leap year, and was added another day. The year was divided into 12 months, and started from 1 January, when the Roman Senate was in its traditional session.

The Christian Church was never in the position to create its own Calendar, but always used calendars used by local communities (Janković 2007). Thus, naturally, the first calendar used by the Church was Julian.

According to modern research, a Julian year lasts for 11 minutes and 13.92 seconds longer than the solar year, which is why once in every 128 years the Julian year is longer than the solar year by one day (*Year*, Wikipedia 2011). This discrepancy was noticed back (there) in the early centuries, on composition of tables used

---

² The research was conducted through a survey, i.e. questionnaire, as well as through analysis of media and Internet forums. In this paper, due to limitations of space, only a part of the results acquired in survey analysis will be presented.

³ A solar year is the time in which the Earth passes one cycle in its rotation around the Sun. Depending on the referential body used to determine the position of the Earth against the Sun, a solar year may be tropical, sidereal, anomalistic, etc. For the purpose of this paper, a tropical solar year will be considered the solar year, except where differently emphasized. About the solar year, see: http://en.wikipedia.org/wiki/Year#Sidereal.2C_tropical.2C_and_anomalistic_years.

⁴ The intercalation month occurs in lunisolar calendars, in which the duration of the month is determined according to phases of the Moon, while the length of the year is determined against the Sun. As the solar year does not comprise a full number of phases of the Moon, certain years are complemented by an intercalation month, which is aimed at making up for the difference between the lunar year. See: <http://en.wikipedia.org/wiki/Intercalation>.

⁵ Sosigenes of Alexandria, first century BC, mathematician and astronomer. Not much is known about him, and is quoted as the creator of Julian Calendar by Pliny Senior in his encyclopedia *Naturalis Historia*. See: http://en.wikipedia.org/wiki/Sosigenes_of_Alexandria.

to determine the day of Easter. Following numerous attempts at reform, on 24 February 1582, the Catholic Church adopted a new calendar, after a decree of Pope Gregory XIII.⁶

The Issue of Revision of the Calendar

Gregorian Calendar was immediately accepted in most Catholic countries. It took another two centuries and a lot of resistance for Protestant countries to accept it as well (Radić 2011). As far as Orthodox population is concerned, especially that living in the areas of expansionist policy of the Catholic Church, every distinction was perceived as a way to preserve identity; thus, preservation of Julian Calendar was deemed an important element of authenticity (Slijepčević 1966, 155–158). However, the undeniable accuracy of Julian Calendar left open the issue of its revision. This issue was one of the central topics at the Congress of Orthodox Churches, held in Constantinople in May 1923, upon convocation of the Ecumenical Patriarchate. The motion of Professor Milutin Milankovic, member of the Serbian delegation, received absolute support on this occasion. Milankovic's proposal envisaged introduction of another rule for determination of leap years⁷, which would reduce the discrepancy from the Solar year to only two seconds. In this case, aberration would amount to only one day in every 43,200 years. This motion, however, never lived to be used in practice.

At the session held in the same year (1923), the Episcopal Synod of SOC accepted Milankovic's motion in general, but postponed its enforcement waiting for all Orthodox churches to harmonise their positions on the issue. As this has still not happened, Julian Calendar remains in use.

At the Congress held in December 1923, Greek Orthodox Church adopted Gregorian Calendar for fixed holy days, but kept Julian Calendar for the movable ones. Such rapid developments resulted in separation of a number of bishops, priests and believers and establishment of the community of "Orthodox Christians", which proclaimed Greek Orthodox Church "renegade from Orthodoxy" (Pavle 1998). At the last conference treating this issue, held in Champesey in Switzerland in 1982, Orthodox Churches of Russia, Jerusalem, and Serbia stated they could not initiate revision of the Calendar because of fear of possible schism (Radić 2011).

---

⁶ At that moment, the discrepancy from Julian and Solar year amounted to 10 days, which was, within the new Calendar, compensated so that 4 October 1582 was followed by 15 October. The manner in which leap years were determined was modified: the years in which centuries end are simple, unless if divisible by 400. Thus, years 1700, 1800, and 1900 were simple years by Gregorian Calendar, but leap years by Julian Calendar, so that the difference between the two calendars nowadays amounts to 13 days. As of the year 2100, the difference will be increased to 14 days.

⁷ Leap years at the end of centuries would be only the ones resulting in balance of 2 or 6 when divided by 9.

Arguments of Opponents of Revision

The astronomical facts given so far doubtless speak in favour of revision of the Calendar from the standpoint of mathematical calculations. Some arguments of opponents of the reform will be presented in this chapter.

After the Congress in Constantinople in 1923, Russian Patriarch Tychon was among the ones who reacted, stating reasons both against legitimacy of the Congress and the adopted revision of Julian Calendar (Tihon 2006). In his interview with the Central Soviet Committee, conducted in 1924, he stated his arguments which even nowadays may be deemed equally as current. Even though he believed that revision of the Calendar was not in opposition to the doctrines of the Church, and that it would benefit the believers in many aspects, the Russian Patriarch also warned that there were several important reasons for the reform not to be conducted after all. The main reasons given were the perceived threat to unity of Orthodox Churches, fear of schism, similar to what had happened in Greece, the feeling of imposing by civil authorities and resistance of poorly prepared believers, because “poor familiarity of people with canons and dogmas would lead to the perception of the Calendar reform as an attack against religious identity”.

One of the opponents of the Calendar reform was the frequently quoted Archimandrite Raphail Karelin. His positions provide an insight into shifting of the focus of the argument against the reform from the socio-culturological into the theological sphere.

Among arguments in the area of social phenomena, Karelin noted that other religions also used calendars which were not aligned with the astronomical year, which did not cause any troubles in religious rituals, but were however deemed an inseparable part of the tradition: Jews and Moslems use Lunar calendars, while in Japan traditional Imperial and modern calendars are used simultaneously (Karelin 2004). Emphasizing the relativity of the human concept of time, he believes that the Calendar has not only mathematical, but philosophical and religious dimensions as well. As an argument in favour of “greater accuracy of Julian Calendar as opposed to Gregorian Calendar”, he states the fact that duration of a Julian year is the value between a tropical and a sidereal year⁸, in which he found the balance between “Earthly and cosmic time”. Also, he warns that no calendar may be absolutely accurate in astronomic terms, and that, if Church opted for revision, it would always have to “break and deform the constitution and forms of its religious service” (Karelin 2005). It is important to note that this source never gave the opinion occur-

---

⁸ A tropical year is the period of time which elapses between two solar transitions through the same imaginary point in the sky, and amounts to 365 days, 5 hours, 48 minutes and 46 seconds. A sidereal year is determined by solar transition through the same point in relation to remote stars, and is longer than the tropical year by 20 minutes and 26 seconds. A Julian year lasts for 365 days and 6 hours, which is why it is longer than the tropical year by about 11 minutes, and shorter than the sidereal year by about 9 minutes. See: <http://static.astronomija.co.rs/kalendar/knjiga/godina.htm>

ring in certain respondents, that Julian Calendar was “consecrated” and that it was a part of Church dogmas and traditions.

Research and Respondent Profile

The survey conducted with the aim to acquire a snapshot of how citizens of Serbia nowadays think about this issue encompassed 67 respondents.

Age, educational, and professional structures of the respondents were diversified. The respondents were people from different professional and educational backgrounds, born between 1955 and 1990. The responses indicate that age, profile, and educational background of the respondents had no impact on their positions. Thus, this data is not separately given in the analysis of the survey, except in cases where this was related. The results also indicate that the attitudes of an individual to religion, Church and identity are not always of crucial importance in forming a position. It may be said that the position on the Calendar revision is mostly individual matter, but that it primarily depends on individual level of information about this issue.

During the analysis of the survey, the respondents were divided in three groups, based on whether they declared themselves as religious or not and how often they went to church. The group of *traditional believers* included non-practicing believers, those who went to church only for major holy days, infrequently or never, but who declared themselves as Orthodox (21 of them). *Practicing believers* (24 of them) were the ones who went to church several times a month, or *regularly*. This group comprised three Catholic and 21 Orthodox believers, including 12 respondents with formal education in theology. The third group comprised the *non-religious*, those who said they were not religious, 10 of them. Interestingly, four of them at the same time declared themselves as Orthodox, and one as Christian.

In order to learn about the importance of the secular/Church calendar of holy days in the lives of the respondents, they were asked several questions relating to their attitude to their a/religious identity and important days in the annual holy day cycle. Interestingly, when asked which holy day they considered most important, unlike the practicing believers, who all stated Easter in their response, the group of traditional believers included some respondents (10 of them) who did not include Easter among important religious holy days. As many as seven respondents said the most important day was their family patron saint’s day. The non-religious respondents stated Easter in one case only, Christmas in four cases, while the other responses were as follows: “none”; “it does not matter”; “my annual leave”.

When asked *which is the state and which is the Church Calendar*, traditional believers, all but one, answered correctly; however, even this one case may have resulted from permutation, which may be observed from the respondent’s replies to other questions. Almost all the practicing believers also responded correctly (21 out of 24). There was an interesting reply: “on 13 January we entered year 7520”; one respondent believes that the Church uses Milankovic’s calendar. The

non-religious respondents mainly answered correctly to this question (eight correct, two incorrect responses).

When asked *do you know the difference between Julian and Gregorian Calendars* five traditional believers knew about the correct, 13-day difference. The others stated the difference of 14 days, but other additional details as well, such as “difference in relation to the Sun and stars”, “increasing discrepancy”, “the number of leap years in one century”. One of the replies was “Gregorian Calendar is cursed”. As many as half of active believer replied correctly, while the others replied with “yes”, without any explanation, which may not be taken as a correct answer. One respondent believes that the difference is “of no importance”. All educated theologians knew the correct answer, however, a large number of non-religious respondents (8 of them) also responded correctly.

The question of *which Calendar is more accurate* was deliberately formulated slightly inaccurately, in order to leave possibility for the respondents to express their attitudes on their definitions of accuracy. About a half of traditional believers (11 of them) quoted Gregorian Calendar in their replies. Most active believers (17 of them) opted for Gregorian, or Milankovic’s calendar. Similar responses came from about a half of the non-religious respondents (4 of them), which all speak in favour of the fact that accuracy mainly implies astronomical accuracy. Respondents who considered Julian Calendar more accurate included several respondents who also provided an additional comment: “Julian Calendar is more accurate in spiritual terms”; “accuracy does not matter”; and “time is relative”. As many as 10 respondents did not know, or did not provide a reply to this question. There is an interesting position of a theologian: “which one is more accurate – in mathematical terms – I don’t know, in religious terms – it dos not make any difference”.

When asked whether the Church should perform a revision of the Calendar, respondents’ opinions were divided, but rather equally. The supporters of the Calendar revision within the group of traditional believers (8 of them) mainly did not state any reason in favour of the reform, or believe that the Calendar should be modified only in agreement with other Orthodox Churches, to prevent possible schism. The practicing believers (14 of them) state more concrete reasons: “the Church should go along with the time and the community living in it”; “the solution of the issue of liturgical time”; “celebration of holy days together with other Christians”; “making the factual use of Gregorian Calendar official”; “to alleviate life of believers in Diaspora”. The theologians were the most numerous supporters of the reform (9 out of 12); they believe that the inappropriate moment resulting in lack of preparation and information among most believers could be an obstacle.

The first reason of the traditional believers who were against the reform (11 of them) was that the Calendar presented a part of identity of the Church and its tradition: “cutting off the spiritual connection with Saint Sava and aberration from the truth of the Orthodoxy”; “Papal calendar”. Positions of the opponents of the reform among the practicing believers (16 of them) were mainly moderate; however, some were more extreme, frequently based on distorted or erroneous “theological” theses: “Biblical determinants should be observed”; “Julian Calendar is the only one which

is blessed”; “the Church condemned Gregorian Calendar”; etc. It may be observed that the opponents of the reform state their arguments in a more concrete and more animated manner.

In the group of non-religious respondents, four of them were in favour of the reform, three were against it, while three of them said they were not interested in the matter. The reasons in favour of the reform included the following: “to be harmonized with the world”; alleviation of life of believers in Diaspora; one respondent said that: “we may not be kept in medieval chains forever”.

Interestingly, there is a number of respondents who are neither in favour of the reform nor against it which may not be ignored (9 of them). Within this group, there is a rational perception of the reasons in favour of the reform on the one hand, and personal preference for the traditional (Julian) calendar on the other: “I am not sure; on the one hand, it is more practical, but on the other, I like diversity”.

The calendars proposed for adoption in case reform was conducted were equally as frequently Gregorian Calendar (15 respondents) and Milankovic’s calendar (13 respondents). A small number of respondents (6 of them) would accept the decision of the Synod of the Serbian Orthodox Church, regardless of what the decision would be; the number of those who would not accept the decision is similar (5 respondents), for instance: “I would not go to churches performing service according to the new calendar”.

The Issue of Easter

Before the first Ecumenical Congress⁹ there had been no strict rules in determining the day of Easter. Christians determined Easter day against Jewish Passover; however, the day of Passover was not unique to all Jewish communities. Apart from this, Christians could also not come to an agreement as to which day is to be celebrated as the holy day of resurrection against Passover.¹⁰ Thus, it happened that different Christian communities would not celebrate their greatest holy day together.

This issue was one of the central topics of the First Ecumenical Congress, where the decision was passed that Easter be celebrated on the first Sunday after the full moon on or upon the day of the spring equinox (Pavle 1998, 146). It was also decided that Christian determination of Easter should be separated from the Jewish calendar. In order to ensure single celebration of this holy day in all Churches, the

---

⁹ The First ecumenical Congress, Held in Nicaea (Asia Minor) in year 325. (See, for instance, in Поповић 2002).

¹⁰ In early centuries, Christians from Asia Minor celebrated Easter on the 14th day of the Jewish month of Nisan, when Christ was crucified according to tradition. Christians outside Asia Minor celebrated Easter on first week after the Jewish Passover. At the First Ecumenical Congress, the decision was passed that Easter be celebrated on Sunday, while the custom of celebrating Easter on 14th Nisan, *quartadecimenism* (Latin *quarta decima*=fourteen), was abolished and condemned. (Mirković 1961, 178–179)

Patriarchate of Alexandria was commissioned to calculate the day of Jesus' resurrection, as it had the best observatory and astronomers. It is important to note that the decisions of the First Ecumenical Congress do not tie the day calculated as Easter to any calendar, but to astronomical phenomena – the equinox and full Moon (Pavle 1998, 147–148).

The Paschal tables of the Patriarchate of Alexandria were complemented several times; finally, in 6th century, having complemented the existing Grand Indiction, Roman monk Dionisius Exiguus established the “eternal Paschalion”, which envisaged cyclical repetition of the dates of Easter in the intervals of 532 years. Thus, connecting Easter to Julian Calendar originates from Paschal tables which were created out of sheer necessity, not from the First Ecumenical Congress, as it is thought frequently, but erroneously.¹¹

Historical facts also testify that determination of the Easter day does not have anything to do with the calendar, but with the adopted Paschalion. Judging by the results of the survey, respondents without formal theological education were generally not familiar with this, or were only familiar with certain aspects which are, consciously or not, interpreted in an erroneous context. Partial familiarity is illustrated with characteristic replies to the question *what will happen with the day of celebration of Easter if the Calendar is reformed*: “Easter would sometimes be celebrated on another day”; “it would be moved for two weeks”; “there would be no changes, because it is a movable holy day”; “all Christians would be celebrating Easter at the same time”; “the rules of Ecumenical Congresses would be violated”.

As it has already been pointed out, the liturgical Calendar of the Orthodox Church is a part of its rules (canons), but not teachings (dogmas). Apart from the theologians, only two respondents knew that this was a “matter of agreement between the Churches”, while the largest number of respondents said that the Calendar was “a dogma adopted at the First Ecumenical Congress”. Answers to the question *why does Orthodox Church use Julian Calendar* are also versatile: “for practical reasons”; “they believe it is more accurate”; “they are but the slaves of the past”; “because the Jews used it too”; “because it originates from the period of Jesus Christ”; “it was adopted by the Holy Spirit via the Holy Fathers at Ecumenical Congresses”; “it is the only blessed Calendar”. Among the non-religious believers, there was mainly not much interest in the issue; however, there were responses such as: “because of the dogmas”; and “preservation of root Christianity”.

---

¹¹ In time, inaccuracy of Julian Calendar resulted in the spring calendar equinox coming earlier than the astronomical equinox. In 16 century, this discrepancy amounted to 10 days. After passing of the Bull *Inter gravissimas* by Pope Gregory XIII, this error was corrected. Also, in item 10, in the attempt to determine the day of Easter as accurately as possible, it is said that new tables will be used in order to calculate this date. These tables allowed for Easter in some years to come before the Jewish Passover, which was unacceptable for Orthodox Churches, and became the main point of disagreement between the Orthodox and Catholic Churches in terms of Easter Day.

Consequences of Possible Reform of the Calendar

The opinions of the respondents are quite equally divided when it comes to the impact of possible reform of the Church Calendar to everyday life in Serbia and personal lives of the respondents. Those who believe that the impact would be significant (15 respondents) mainly quote negative consequences of the reform, regardless of whether they support or oppose it: “there would be schism”; “Zealots would use the reform to incite the people against the Church”; “the Serbian Orthodox Church is divided in this matter”; dissatisfaction caused by changes in traditional holy days, weakening of the national community, loss of identity, difficulties in getting used to new circumstances; “St. Valentine’s Day would thus become an official holy day, as well as New Year with Santa Claus, and a range of Catholic and other influences”; “betrayal of our holy religion”. As many as 14 respondents believe that the reform would have moderate or little impact, while 18 respondents believe that the reform would not have any impact whatsoever. On the other hand, when quoting positive consequences, it is believed that they would be of little or moderate importance in lives of individuals and the community: shorter season of winter holidays, fewer days off work, “tourism”.

There are three interesting responses, in which the respondents point to the lack of religious education in the society. They say that the importance of the Calendar reform would be: “education of believers in terms of Calendar-related issues, as well as general attempt to guide the dialog of Christian Churches”, “great, because the people are idle and ill-educated in religious terms”; and “religiousness in Serbia is too superficial for the reform to have any significance”.

Due to historical and geographical vicinity with the Serbian Orthodox Church, calendar reform in the Greek Orthodox Church could provide indications of the social phenomena which could possibly be pertinent to the reform of the Calendar in SOC. When asked about their positions on the Calendar reform in Greece and other Orthodox countries, the majority of respondents (20 of them) did not provide any reply or did not have a position on the issue. As many as 14 responses related to schism which was a direct result of the Calendar reform. Versatility of the responses is interesting, as they range from mere quotation of schism (11 respondents), via its negative qualification (12 respondents): “shame, we could not allow ourselves to do that”; “they do not know what they want, because they celebrate Easter after Julian Calendar, and the other holy days after Gregorian Calendar”; “unnecessary outrage and separation of different little groups from the Church”; there are some respondents (15 of them) who perceive the reform in Greece as positive, without any negative consequences: “I do not think the Greek Church is heretic because it accepted the new Calendar”; “some people did it on time”; “a harmonized personality of a citizen and Christian”. As many as 7 respondents believe that this is an internal matter of the Greek Orthodox Church and that it has nothing to do with the Serbian Orthodox Church: “their decisions should be observed”; “we should not look up to others, but should look for what is good for us”.

Impact on the Positions on the Calendar Revision

The majority of respondents (22 of them) replied that their position on the issue of revision of the Calendar was developed without any particular influence, while only three of them quoted the impact of media and personal sources of information. Interestingly, none of the respondents quoted influence of any SOC officials, or another figure of religious authority. Such result may be connected with the quite unique response of all respondents on absence of a unanimous position of the Serbian Orthodox Church itself in this, but also many other issues.

The other quoted elements with influence on the position on the Calendar were those relating to: the Church (“silence of the Church”; “SOC”; “poor relations among Christians because of the issue of the Calendar”; “personal understanding of the essence of the Church”); “personal feeling”; tradition (“preservation of tradition”; traditions of the Holy Fathers”; education and information; practical reasons (pragmatism”; “double celebration”); “a little bit of this and a little bit of that”; here there is also an interesting reply: “my opinion could not be influenced by any reasoning”.

Conclusion

The survey indicated that the majority of the respondents expressed certain interest in the issue of the reform of the Calendar of the Serbian Orthodox Church.

The group of supporters includes both religious and non-religious respondents, who perceive the reform of the Calendar as a step towards harmonization with everyday civic life and/or renewal of unity of all Christians.

Somewhat more than a half of the respondents were not in favour of the reform, stating various arguments which may be divided in two groups. One group, mostly comprising traditional believers but non-religious respondents as well, condemned any attempt at revision, even discussion on the matter, as a source of potential weakening of religious and/or national identity. The second group, comprising mainly active believers, believes that the issue of the Calendar should not be ascribed excessive importance, but that regardless of astronomical inaccuracy of Julian calendar, the social situation is not favourable to conduct the reform, because it could lead to separations. Numerous respondents, even though aware of the shortcomings of traditional Church Calendar, believe its reform should not be insisted on, quoting personal preferences, the feeling of uniqueness of other religions which use separate calendars as the main reasons. The most obvious result of the survey is the fact that the majority of respondents were insufficiently informed about this issue, which is likely to cause abuse and manipulation both within the Church and externally.

Even though, according to facts, there are no dogmatic obstacles for the reform of the Calendar, the current mood of the majority of citizens when it comes to this issue is not in favour of such a move. It is evident that this issue is not something to be resolved urgently, but also that any discussion on the reform of the Ca-

alendar could only be conducted subject to systematic education and provision of information, in order to avoid possible abuses and divisions in the society.

References:

- Dragović, Drago. 2002. “Kalendar kroz istoriju”. *Astronomija*.
<http://static.astronomija.co.rs/kalendar/knjiga/godina.htm>
- Janković, Dragomir. 2007. “Liturgijska funkcija crkvenog kalendara”, master rad. Beograd: Pravoslavni bogoslovski fakultet SPC.
- Karelin, arhimandrit Rafail. 2004. “Oko kalendara”. *Svetosavlje*,
<http://www.svetosavlje.org/listarhiva/Home.aspx/Topic?topicId=783>.
- Karelin, arhimandrit Rafail. 2005. “O cerkovnom kalendare”. *Oficialni sait arhimandrita Rafaila Karelina*, <http://karelin-r.ru/stories/8/1.html>
- Mirković, Lazar. 1961. *Heortologija*, 178–179. Beograd.
- Old style calendar*, Wikipedia 2011: Wikipedia contributors.
http://en.wikipedia.org/wiki/Old_style_calendar
- Pavle, patrijarh srpski. 1998. “Stav Srpske pravoslavne crkve o starom i novom kalendaru” In: *Da nam budu jasnija neka pitanja naše vere*, 139–158. Beograd.
- Popović, Radomir. 2002. “Vaseljenski sabori: odabrana dokumenta.” Beograd.
- Radić, Radmila. 2011. “Kalendarsko pitanje.” *Peščanik*,
<http://www.pescanik.net/content/view/6210/178/>
- Slijepčević, Đoko. 1966. *Istorija Srpske pravoslavne crkve II: od početka XIX veka do kraja Drugog svetskog rata*. Minhen.
- Sosigenes of Alexandria*. Wikipedia 2011: Wikipedia contributors.
http://en.wikipedia.org/wiki/Sosigenes_of_Alexandria
- Tihon, patrijarh ruski. 2006. „Bio bi to težak greh.“ u *Crkva i vreme*, Vladimir Dimitrijević, 160–167. Hilandar.
- Year*, Wikipedia 2011: Wikipedia contributors: 2011.
http://en.wikipedia.org/wiki/Year#Sidereal.2C_tropical.2C_and_anomalistic_years